

QUO VADIS GEODEZIJA V SLOVENIJI? Med državnimi evidencami in trgom

Milan NAPRUDNIK *

IZVLEČEK

Prispevek obravnava razmere v geodetski dejavnosti na prelomu stoletja in stališča, izražena na mednarodnem posvetu "g-Slovenija v e-Evropi". Opisane so prelomnice v razvoju v prejšnjem stoletju, dokumentirane z usmeritvami Mednarodne zveze geodetov in Zveze geodetov Slovenije. Podane so pobude in predlogi za oblikovanje strategije nadaljnjega razvoja geodetske dejavnosti v novih tržnih razmerah.

KLJUČNE BESEDE:
geodetska dejavnost,
Zveza geodetov,
prelomnice v razvoju,
tržne razmere, strategija

QUO VADIS GEODESY IN SLOVENIA? - From state archives to markets -

79

SUMMARY

This article describes geodesy at the turn of the century and topics discussed at the international conference 'g-Slovenija in e-Europe'. Major advances in geodesy in the previous century are described in line with recommendations for development from the International Association of Geodesists and Association of Slovenian Geodesists. Suggestions and ideas for building a strategy for further development of geodesy in the newly emerged market environment are given.

KEY WORDS:
Geodesy, strategy,
market conditions,
advances in geodesy,
Association of
Geodesists

1. IZZIVI - namesto uvoda

Naslov sem prevzel po poimenovanju konference Mednarodne zveze geodetov - FIG (Praga, maj 2000), FIG pa ga je prevzel od Sienkiewicza, torej smo si bot. V Pragi je bilo govora o geodeziji na 500 milijonih km² (površina našega planeta), mi pa ostanimo za začetek na naših 2,0 milijonih hektarjih, izoblikujmo - zaradi nas samih - lastno predstavo, ki pa bi jo ponudili tudi kot slovenski geodetski prispevek pri vstopanju v EU.

* Soška 17a, Ljubljana

Pred seboj imam Geodetski vestnik, št. 3 - Zbornik mednarodnega posveta "g-Slovenija v e-Evropi" (Maribor, november 2001) in iščem odgovor na vprašanje v naslovu prispevka. Dobra tretjina prispevkov iz Mariboru ponuja usmeritve za posamezna področja geodetske dejavnosti, v zadnjem Geodetskem vestniku (Geodetski vestnik, letnik 45, št. 4) pa so ponujene tudi usmeritve za celovit pristop.

Glavni in odgovorni urednik Geodetskega vestnika, Joc Triglav poziva k specializaciji geopoklicev in k ciljnemu izobraževanju, da bi "končno lahko začeli v vedno večji meri živeti od množice lastnih (in posvojenih) podatkov" (Geodetski vestnik, št. 4, str. 548), dalje pa opozarja, da ni "naša naloga le golo ustvarjanje, zbiranje in vzdrževanje geodetskih podatkov ... bistveno večjo pozornost in konkretne ukrepe moramo nameniti temu, da bodo vsi uporabniki podatkov ... spoštovali določila o varovanju avtorskih pravic." (Geodetski vestnik, št. 4, str. 547)

Predsednik Zveze geodetov Slovenije Bojan Stanovnik napoveduje, da nas čakajo bistvene spremembe: "Posamezna področja bodo izginila, pojavila se bodo nova, predvsem tista, ki bodo uspela združiti različne stroke v interdisciplinarne enovite storitve za različne uporabnike ... nujen je prehod od načela lastništva (današnja administrativna pristojnost) do načela razvoja enovitih storitev," in končno opozarja na konkurenco tudi "negeodetskih" subjektov. (Geodetski vestnik, št. 4, str. 550)

Direktor Geodetske uprave RS Aleš Seliškar pa napoveduje nadaljevanje "s postopnim prenosom vseh nalog, ki se lahko izvajajo in financirajo na prostem trgu, na zasebni sektor, težišče delovanja državne geodetske službe pa bo usmerjeno predvsem v zagotavljanje osnovnih evidenc o prostoru ..." (Geodetski vestnik, št. 4, str. 584)

Odzivam se na klic, da je treba pri oblikovanju bodoče strategije razvoja geodetske dejavnosti pritegniti čim širši krog. Tako odgovorne odločitve zadevajo današnjo generacijo, sprejemati jih bo morala z odgovornostjo do prihodnje, lahko pa izkoristi izkušnje prejšnje.

2. PRELOMNICE V RAZVOJU GEODETSKE DEJAVNOSTI

Prelomnice narekujejo vedno novi uporabniki, odzivnost/neodzivnost določa status v družbi.

Preskočimo obdobje antike in takratnih podatkov o zemljiščih, ki so po rimskem pravu služili ne le za odmero zemljiškega davka, ampak tudi za določanje osebnega davka in kot evidenca za vojaške obveznosti, sledila je

izdelava zemljevidov in kart v vojne namene in odkrivanje (ter osvajanje) novih kontinentov v srednjem veku. Po razpadu fevdalnega sistema in z zemljiško odvezo v revolucionarnem letu 1848 (smo že v domačih logih) je sledil naš "stari, dobri" kataster zemljišč, prek katerega so države pobirale najpomembnejši vir svojih prihodkov. "Geometer je bil v tistih časih, poleg sodnika in davkarja, zelo ugledna osebnost in med deželnim uradništvom tudi na gmotno dokaj zavidnem položaju." (Korošec, 1978, str. 241)

Sprehodimo se po pravkar zaključenem 20. stoletju in ga z geodetskega vidika opazujemo z vsebino in uporabnostjo podatkov, pa tudi s statusom in ugledom geodeta. Vsaka menjava generacij - na tistih okroglih trideset let - je prinesla spremembe.

2.1 Najprej na mednarodno področje

- Na II. kongresu FIG-a (Bruselj, 1910; prvi je bil ustanovitveni) je bila ustanovljena stalna komisija za določitev meril ovrednotenja zemljiške posesti.
- Na VI. kongresu FIG-a (Rim, 1938) sta bili ustanovljeni stalni komisiji za urbanizacijo mest in prostorsko načrtovanje ter za kataster nepremičnin.
- Na XII. kongresu FIG-a (London, 1968) je bilo na dnevnem redu novo delovno področje v poklicu geodeta: planiranje, gospodarjenje in urejanje zemljišč ter vključevanje znanja geodetov pri valorizaciji zemljišč, ekonomskih vidikov urejanja prostora in vrednotenju zemljišč pri obnovi mest.
- Na Delovnem tednu FIG-a (Praga, 2000) je bila ustanovljena delovna skupina za izobraževanje cenilcev zemljišč in nepremičnin, v okviru zasedanja pa je potekala konferenca "Quo vadis geodezija 21. stoletja".
- Delovni teden FIG-a, na katerem so obravnavali teme o prihodnji vlogi katastra in urejanja zemljišč, o razvoju in okoljevarstveni problematiki ter multidisciplinarnosti geodezije.

2.2 In v domačih logih

Naša prelomna obdobja so krajša: razumljivo, narekovele so jih tri vojne in tri spremembe državnih tvorb, sleherne so prinesle vzpone in padce ter nove usmeritve tudi na geodetskem področju, ki so ga oblikovale tri zadnje generacije geodetov.

- Po 1. svetovni vojni smo nasledili usmeritev v zemljiški kataster s klasično podobo, ta generacija se je soočila s svetovno gospodarsko krizo v letih 1929/1931, ki se je močno odrazila tudi v geodetskih krogih. Eni so odhajali na katastrsko izmero v južne banovine takratne Kraljevine, drugi so iskali

priključke v tehničnih delih pri projektih in gradnji cest, železnic, tretji na mestnih gradbenih uradih. Njihov "gmotni položaj ni bil več zaviden, obeti za zaposlovanje mladih pa nevzpodbudni." (Korošec, 1978, str. 268)

Po 2. svetovni vojni smo se šli po sovjetskem vzorcu "petletke" tudi v geodeziji. Prva je potekala v tehničnih delih pri obnovi porušenih mest, komunalnih in infrastrukturnih objektov, potem pa nazaj v ne več "stari, dobri" zemljiški kataster. Naši, moji generaciji je ostala v spominu negotovost, in to ne glede ugleda, položaja v družbi in gmotnih razmer (vsi poklici in izobrazbeni sloji so bili v isti kaši), temveč bolj glede možnosti uveljavljanja pridobljenega znanja, vključno s pretjno nezaposlenosti. Geodetska zakonodaja je bila v zvezni pristojnosti, federacija je sredstva usmerjala za izmere v južnih republikah, ki so razpolagale le s popisnim katastrom, vojska (JLA) se je oprla tudi na resolucijo informbiroja in uvedla strog režim in monopol pri izdelavi topografskih kart in specialk. V Sloveniji smo, vpeti v zvezne pristojnosti in "zaverovanosti" v zemljiški kataster, dobivali le skromna sredstva za izmere v Prekmurju in na Kočevskem, kjer so bile geodetske prazne lise. Na drugi strani pa podatki zemljiškega katastra niso kotirali visoko, ne na ekonomski ne na družbeni lestvici: nacionalizacija zemljišč, agrarna reforma, priliv davka od zemljišč v državno blagajno je bil zanemarljiv.

Beg geomožganov v druge stroke, tudi v tujino, se je začel.

82

In takrat, tam na začetku 60. let se je zgodilo. Generacija "mladih" se je začela povezovati, danes bi jo poimenovali opozicija. Nam, takratnim "revolucionarjem" v stroki, je bilo na dlani, da potrebuje družba vsestranske podatke o zemljiščih in prostorskih danostih, ne pa katastrskega dohodka na parcelo št. ... Doživljali smo socialno-ekonomsko preobrazbo in s tem povezan proces migracij prebivalstva. V obdobju ene same generacije se je obrnilo razmerje poselitve: 90 % podeželskega prebivalstva, 10 % mestnega prebivalstva. Mesta so se širila, podeželje praznilo, preobrazba, ki je zajela ves razviti del Evrope, pa je terjala tudi nova pravila pri planiranju. Arhitektonsko-gradbeno urejanje mest se je razširilo na izdelavo urbanističnih načrtov mest z zaledjem, "podaljšalo" na izdelavo načrtov za regije in pristalo na izdelavi regionalno-prostorskih zasnov za območja držav. Potrebni so bili novi ustrezni podatki o zemljiščih in nepremičninah, potrebna pa je bila tudi nova tehnologija za pridobivanje podatkov. Slovenski geodeti so se za vzpostavitev lastne službe za letalska snemanja spustili v boj z Beogradom.

2.3 In kako jih je zaznamovala Zveza geodetov Slovenije?

- 1968: 1. POSVET O NADALJNJEM RAZVOJU GEODETSKE DEJAVNOSTI V SRS (Ljubljana), kasneje se je preimenoval v 1. geodetski dan.

Na posvetu so bile sprejete usmeritve za področje urbanističnega in prostorskega planiranja in odločitve za izdelavo načrtov in kart v merilih 1 : 5.000 - 1 : 10.000 ter 1 : 50.000, za izdelavo evidenc v nepremičninah (komunalnih naprav in stavb) in za novo ovrednotenje kmetijskih in gozdnih zemljišč.

Lahko bi dodali, da smo vzporedno uveljavili sprejete osnutke za nova delovna področja geodetov (XII. kongres FIG-a, London, 1968), lahko bi dodali tudi, da smo z našim strokovnim pristopom dobili priključke na politični in oblastni ravni, marsikateri geodet je bil imenovan na vodilne položaje na področju urbanizma in urejanja prostora na občinski in republiški ravni.

- 1990: 23. geodetski dan (Ljubljana): RAZVOJNA STRATEGIJA GEODETSKE DEJAVNOSTI. Predstavljena so bila izhodišča za razvoj zemljiškega katastra kot osnove za vzpostavitev prostorskega informacijskega sistema, za vzpostavitev katastra stavb in za izdelavo geodetske prostorske dokumentacije - generalizacija geodetskih in drugih prostorskih podatkov, a odprle so se dileme: "kaj je dejavnost geodezije in kaj ni glede na druge, kaj so produkti geodetske stroke" glede na podatke drugih strok, ki bi jih hoteli organizirati v skupne baze in stališča, da lahko to opravijo le izvorni avtorji. Prvič pa se je spregovorilo o vlogi geodetov pri reševanju ekoloških problemov.
- 2001: sledil je mednarodni posvet (Maribor, 2001) g-Slovenija v e-Evropi s klicem Joca (Geodetski vestnik, št. 3, str. 175), da "je zdaj nepreklicno prišel čas, ko se v iskanju lastne strokovne identitete moramo odpreti navzven (...) in se začeti povezovati s sorodnimi združenji in strokami." Sledil je klic Bojana (Geodetski vestnik, št. 3, str. 180), "da so minili časi GIS-ov in LIS-ov (...), posodobiti moramo poslovne procese za uveljavitev storitev na podlagi (...) informacijsko-telekomunikacijske tehnologije z logiko uporabnika." Iz avditorija pa so prišli klici (referenti) na temo vrednotenja in upravljanja zemljišč in trženja geodetskih podatkov.

Pred odgovorom na vprašanje v naslovu tega sestavka zapišimo še, da smo pred dvema letoma sprejeli zakonska določila o zbirkah geodetskih podatkov, v katera so dolžni posredovati podatke iz svojih zbirk državni organi in organi samoupravnih lokalnih skupnosti (Zakon o geodetski dejavnosti, čl. 34), trženje s podatki pa urejata 35. in 36. člen.

3. KOD IN KAM (butik Geodetskega zavoda Slovenije)

Za nami je "zlato" obdobje zemljiškega katastra, pomembne vloge na področju regionalno-prostorskega planiranja, izteka se obdobje zgolj računalniške obdelave podatkov.

Upal bi si trditi, da nam ponujena stališča, tudi če se križajo, ponujajo izhodišča za oblikovanje strategije nadaljnjega razvoja in rešitve dilem okoli "naših in podatkov drugih", trženja in avtorskih pravic. Možni pristop: oprimo se na izhodišča, odločimo se za izdelek, ki bi ga lahko tržili, in se dogovorimo za izvedbo.

3.1 Izhodišča

Oprimo se na svetovne, evropske in v Sloveniji sprejete dokumente (ne zaprimo se v našo majhnost), preberimo jih še enkrat z geodetskimi očmi: Agenda 21 (Združeni narodi, 1992), Carigrajska deklaracija in Agenda Habitat (Združeni narodi, 1996), dokumenti Evropske unije (Evropska prostorska razvojna perspektiva, 1999), Naloge ekološke politike EU pri uveljavljanju trajnostnega razvoja (Amsterdamski dogovor, 1999), Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj evropske celine (CEMAT, 2000), tu so še dokumenti Sveta Evrope in naši domači, predvsem: Zakon o varstvu okolja (RS, 2000), predlog Zakona o urejanju prostora (MOP, 2002), tudi strategije in programi, ki jih je s področja prostorsko pomembnih panog (sedem dokumentov) sprejel v zadnjih petih letih Državni zbor. Res so formulacije v teh dokumentih splošne, z malce "diplomatske" žilice pa jih lahko vnovčimo na oblastni ravni, se oborožimo za dialog s konkurenco "drugih podatkov o prostoru" ter pridobimo uporabnike.

3.2 Geotržni izdelek

Odmislimo podatke o zemljiščih, mejah, stavbah in prostorskih enotah, ki so javne evidence, in jih ima vsakdo pravico pridobiti. Vprašajmo se, kakšno novo vrednost izdelka, ki temelji na teh evidencah, lahko ponudimo kot naš delež pri uresničevanju v izhodiščih navedenih dokumentov s področja trajnostnega razvoja, varstva okolja in prostorskega razvoja, ali drugače, s kakšnim izdelkom bomo enakopravni pri delitvi pogače, ki si jo danes tudi na "naš račun" režejo projektanti in investitorji, ki gradijo naselja ter urejajo zemljišča. Načelen odgovor je UPRAVLJANJE ZEMLJIŠČ - nepremičnin. Usmeritve nam je izčrpnno ponudila dr. Božena Lipej v prispevku Usmeritve pri upravljanju z nepremičninami v evropskem in širšem prostoru (Zbornik mednarodnega posveta "g-Slovenija v e-Evropi", str. 181-190), neusmiljena logika trga pa zahteva konkretnije formulacije in prostorske opredelitve.

Stavbna zemljišča

Izhodišča nam ponuja predlog Zakona o urejanju prostora, imamo kritje v Zakonu o evidentiranju nepremičnin, državne meje in prostorskih enot (RS, 2000), predvsem pa nas sama problematika urejanja naselij sili v nove,

učinkovitejše prijeme. Mag. Mojca Foški in dr. Anton Prosen sta nas v Mariboru opozorila na vse vidike in nas tudi izzvala s pozivom, "da bi geodeti v komasaciji stavbnih zemljišč morali iskati svojo tržno nišo." (Geodetski vestnik, št. 3, str. 287) GEO-prispevek pri urejanju naselij.

Kmetijska in gozdna zemljišča - agrarne operacije

Izhodišča nam ponujajo smernice EU-ja za področje kmetijstva in podeželja, njihovo uresničenje pa je eden od pogojev za približevanje EU-ju - čakata nas povečevanje kmetij (beri: komasacije) in urejeno podeželje. Za začetek imamo sicer kritje v Zakonu o kmetijskih zemljiščih (RS, 1996), potrebne bodo spremembe - razširitve iz kmetijskega na celoten podeželski prostor. Več sta nam razložila dr. Anton Prosen in Metka Cerjak, vključno z izzivom "o vlogi geodezije in ... razvijanju interdisciplinarnih pristopov." (Geodetski vestnik, št. 3, str. 280) GEO-prispevek k urejanju podeželja.

Če združimo oba GEO-prispevka, prispevek k urejanju naselij in k urejanju podeželja, dobimo prostor v svoji nerazdeljivi celoti. In če se ponovno postavimo na lastne noge, bodo porajajoča se vprašanja, "kdo bo koga" pri trženju podatkov, postavljena na stranski tir. Nista toliko pomembna status in vloga v družbi - kot nekoč zemljiški kataster in urejanje prostora, temveč predvsem neposreden stik z investitorji, od bank do organov oblasti, od gradbenih in komunalnih podjetij do kmetijskih in gozdarskih krogov, kar zadeva naš javni ter zasebni sektor.

4. IN ZA ZAKLJUČEK

Ne izgubljammo energije v trdnem tržnem boju ali v iskanju avtorskih pravic v uporabi geopodatkov. Razvijajmo PARTNERSTVA, ki nam jih narekuje 21. stoletje, na globalni ravni s krogi pravnikov in ekonomistov, na delovni ravni s "proizvajalci drugih" podatkov o zemljiščih in z uporabniki. Predvsem pa se IZOBRAŽUJMO za izvajanje novih nalog. Vzpodbudno je, da je Oddelek za geodezijo Fakultete za gradbeništvo in geodezijo za študijsko leto 2002 že prenovil študijski program, prav v smeri IZZIVOV, morda bi dodali še predmet "management".

Tako pripravljeni bomo preboleli, če nas niso povabili v Zbornico za arhitekturo in prostor, prek katere naj bi arhitekti in krajinski arhitekti "zagotavljali kakovost prostorskih zahtev", mimo znanja geografov, geodetov in drugih prostorskih ved (predlog Zakona o urejanju prostora, šesti del, str. 177-196). Odzovimo pa se vabilu za ustanovitev Akademije za prostorski red (Inštitut za geografijo, feb. 2002).

Literatura

- Cerjak, M., Prosen, A., *Inštrumenti za izboljšanje agrarne strukture - izziv za geodetsko stroko. Geodetski vestnik, Ljubljana, 2001, letnik 45, št. 3, str. 280*
- Foški, M., Prosen, A., *Možnost izvedbe komasacije stavbnih zemljišč v Sloveniji. Geodetski vestnik, Ljubljana 2001, letnik 45, št. 3, str. 287*
- Korošec, B., *Naš prostor v času in projekciji. Ljubljana, Geodetski zavod SR Slovenije, 1978, str. 241, 268*
- Lipej, B., *Usmeritve pri upravljanju z nepremičninami v evropskem in širšem prostoru. Geodetski vestnik, Ljubljana, 2001, letnik 45, št. 3, str. 181-190*
- Seliškar, A., *Državna geodetska služba - včeraj, danes, jutri. Geodetski vestnik, Ljubljana 2002, letnik 45, št. 4, str. 584*
- Stanonik, B., *In potem. Geodetski vestnik, Ljubljana, 2002, letnik 45, št. 4, str. 550*
- Triglav, J., *Uvodnik. Geodetski vestnik, Ljubljana, 2002, letnik 45, št. 4, str. 547-548*
- Zakon o evidentiranju nepremičnin, državne meje in prostorskih enot. Uradni list RS, 13. jun. 2000*
- Zakon o geodetski dejavnosti. Uradni list RS, 31. jan. 2000*
- Posvetovanje o nadaljnjem razvoju geodetske dejavnosti v SR Sloveniji. Zveza geodetskih inženirjev in geometrov Slovenije, Ljubljana, 1968*
- Predlog Zakona o urejanju prostora. Vlada RS, 20. dec. 2001*